

Patērētāju aizsardzība, iegādājoties lietotu transportlīdzekli

Inita Apšeniece, “Zvērinātu advokātu biroja *CersJurkāns*” zvērināta advokāte

Guna Pūce, “Zvērinātu advokātu biroja *CersJurkāns*” jurista palīdzē

speciāli IBizness.lv

Iespēja pārvietoties ar transportlīdzekļiem vairumam ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa. Lai gan Latvijā komersanti piedāvā plašu car sharing jeb koplietošanas automašīnu izvēli, daudzi vēl joprojām novērtē un izmanto iespēju braukt ar saviem personiskajiem transportlīdzekļiem. Līdz ar to gan jaunu, gan lietotu transportlīdzekļu iegāde ir nemainīgi aktuāls jautājums. Iespējams, tieši tāpēc īpašu uzmanību izpelnījās un publiskajā telpā pietiekami plaši tika apspriests 2023.gada 25.janvāra Senāta spriedums lietā SCK-46/2023, tajā ietvertie secinājumi un to ietekme uz lietotu automašīnu tirgu.

Lietas apstākļi

Minētajā spriedumā ir analizēti vairāki būtiski jautājumi patērētāju tiesību jomā, piemēram, par pārdevēja atbildību, pierādīšanas pienākuma sadalījumu, patērētāju tiesībām prasīt cenas samazinājumu, ja nopirktajai lietotajai automašīnai jau pēc tās iegādes ir konstatēti būtiski trūkumi.

Atbilstoši sprieduma aprakstošajā daļā minētajam patērētājs (fiziska persona) no lietotu transportlīdzekļu tirgotāja bija iegādājies 12 gadus vecu automašīnu ar odometra rādījumu virs 300 000 kilometriem par 7300 eiro. Pēc transportlīdzekļa iegādes un tā tehniskā stāvokļa padziļinātas izpētes tika konstatēts, ka tam ir vairāki slēpti defekti (neatbilstības), kuri radušies pirms tā iegādes un par kuru esību pircējs nebija ticis informēts. Transportlīdzekļa defekti nebija norādīti arī pārdošanas sludinājumā. Tika apgalvots, ka transportlīdzeklis ir teicamā tehniskajā stāvoklī un nekādi neatliekami ieguldījumi tā uzlabošanai nav nepieciešami. Tādēļ patērētājam bija pamats paļauties, ka transportlīdzeklis ir teicamā tehniskajā stāvoklī, drošs ekspluatācijā un tam nepastāv nekādi nozīmīgi defekti. Mēnesi pēc automašīnas iegādes tai tika konstatēti vairāki slēpti defekti, kurus pircējs novērsa autoservisā, par remontu samaksājot 1075 eiro. Konstatētie trūkumi bija tādi, kas apdraudēja transportlīdzekļa drošu ekspluatāciju, tostarp vadītāja un citu ceļu satiksmes dalībnieku drošību, turklāt to tūlītējas nenovēršanas gadījumā transportlīdzeklim cēloniski varēja rasties jauni defekti. Saskaņā ar autoservisa speciālistu sniegtajiem skaidrojumiem tie bija radušies ilgākā laika posmā un to cēlonis bija radies pirms transportlīdzekļa iegādes. Līdz ar to patērētājs cēla prasību tiesā pret attiecīgo komersantu par automašīnas pirkuma maksas samazināšanu remonta izdevumu (1075 eiro) apmērā, lūdzot piedzīt šo pirkuma maksas daļu no automašīnas pārdevēja. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja. Savukārt apelācijas instances tiesa prasību noraidīja, secinot, ka automašīnai piemita tādas īpašības, ko patērētājs varēja sagaidīt no lietota, 12 gadus veca transportlīdzekļa bez garantijas. Tāpat patērētājam esot bijušas tiesības un iespēja pirms automašīnas iegādes pārliicināties par tā tehnisko stāvokli autoservisā.

Savukārt Senāts nolēma, ka apelācijas instances spriedums ir atceļams un lieta nododama jaunai izskatīšanai, konstatējot, ka apelācijas instances tiesa ir pieļāvusi kļūdas Patērētāju tiesību aizsardzības likuma (PTAL) 13. un 14.panta piemērošanā.

Neatbilstība līguma noteikumiem

PTAL noteikta virkne prasību, kas jāievēro ne tikai juridiskai, bet arī fiziskai personai, kas savas saimnieciskās vai profesionālās darbības ietvaros piedāvā vai pārdod precī patērētājam. Tāpat PTAL 13.panta 1.daļā paredzēts pārdevēja pienākums nodrošināt, ka prece atbilst līguma noteikumiem. PTAL 14.panta 1.daļā sīkāk paskaidrots, kādos gadījumos prece ir uzskatāma par neatbilstošu līguma noteikumiem.

Svarīgi ņemt vērā, kādi ir starp preces pārdevēju un patērētāju noslēgtā līguma noteikumi un vai pircējs ir ticis informēts par būtiskiem pārdotās preces trūkumiem, kas ietekmē tās drošu ekspluatāciju

Atbilstoši Senāta 2009.gada 11.jūnija spriedumam lietā SKA-131/2009, konstatējot preces neatbilstību līguma noteikumiem kādā no PTAL 14.panta 1.daļā minētajiem gadījumiem, prece atzīstama par neatbilstošu līguma noteikumiem un tās atbilstības līguma noteikumiem turpmāka izvērtēšana nav nepieciešama.

Viens no šādiem gadījumiem ir tad, ja precei nepiemīt īpašības un izpildījums attiecībā uz ilgzinību, funkcionalitāti, saderību un drošību, kāda parasti piemīt tāda paša veida precēm un kādu patērētājs var no tās pamatoti gaidīt. Proti, precei ir slēpti trūkumi jeb defekti, par kuriem pārdevējs pirms preces iegādes pircēju nav informējis.

Gadījumā, ja patērētājam ir pārdota prece, kas neatbilst līguma noteikumiem, tad PTAL 28.pantā kā viena no četrām iespējām ir paredzēta tiesība prasīt attiecīgās preces cenas samazinājumu.

Spriedumā Senāts secinājis, ka minētās PTAL prasības par preces neatbilstību līguma noteikumiem attiecas ne tikai uz jaunām, bet arī lietotām precēm. Tas izriet no PTAL 13. un 14.panta kopsakarā ar direktīvas 1999/44/EK par dažiem patēriņa preču tirdzniecības aspektiem un saistītajām garantijām, jo minētās PTAL tiesību normas ir iekļautas likumā, transponējot direktīvu. Kā atzina Senāts, no šīs direktīvas preambulas izriet, ka tā ir piemērojama gan jaunām, gan lietotām precēm. Attiecīgi tāpat interpretējams arī PTAL. Protams, lietotas preces kvalitāte nebūs tāda pati kā jaunai precei, tomēr arī lietotai precei ir jāpilda sava pamatfunkcija, ja vien no līguma noteikumiem neizriet pretējais. Proti, lietotai precei var būt nolietojums, bet nevar būt slēpti trūkumi. Attiecībā uz minēto terminu nošķiršanu šajā lietā viens no vērtējamajiem jautājumiem bija, vai pēc defektu atklāšanas prece ar šādiem defektiem vairs nevarēja pienācīgi pildīt to funkciju, kurai tā tika nopirkta. Senāts spriedumā atzina, ka no automašīnas detaļu nolietojuma jānošķir situācija, kad attiecīgā detaļa jau preces iegādes brīdī nenodrošina tās funkciju izpildi (automašīna nav piemērota vai ir ierobežoti piemērota izmantošanai ceļu satiksmē), kas atzīstams par preces trūkumu. Tādējādi nolietojums kā tāds vispārīgi nebūtu atzīstams par lietas trūkumu, tomēr tādu automašīnas detaļu nolietojums, kas ietekmē satiksmes drošību, var tikt atzīts par preces trūkumu, jo patērētājam ir pamats sagaidīt, ka šādas detaļas būs laikus nomainītas. Tādējādi konkrētajā gadījumā būtisks bija tieši tas aspekts, ka automašīnas defekti, par kuriem pircējs nebija ticis informēts automašīnas iegādes brīdī, apdraudēja šīs automašīnas drošu ekspluatāciju, un to tūlītējas novēršanas gadījumā varēja kļūt par cēloni jauniem defektiem.

Līdz ar to, saskaroties ar līdzīgām situācijām, ir svarīgi ņemt vērā, kādi ir starp preces pārdevēju un patērētāju noslēgtā līguma noteikumi un vai pircējs ir ticis informēts par būtiskiem pārdotās preces trūkumiem, kas ietekmē tās drošu ekspluatāciju. Patērētājam nav jāveic padziļināta pārbaude

Līdz ar to Senāts atzinis, ka PTAL 14.panta 3.daļa (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022.gada 14.martam) iztulkojama pircējam ne mazāk labvēlīgi kā norādīts Civillikuma 1613 pantā: "Atsavinātājs neatbild ne par nenožīmīgiem trūkumiem, kas nekavē visumā lietas lietošanu, ne arī par tādiem, kas ieguvējam bijuši zināmi, vai vismaz, piegriežot visparastāko uzmanību, nevarētu palikt viņam apslēpti". Tādējādi frāze, ka patērētājs "nevarēja nezināt par preces neatbilstību līguma noteikumiem" saprotama tādējādi, ka neatbilstība nevarēja palikt patērētājam apslēpta, vismaz piegriežot visparastāko uzmanību, kādu var sagaidīt no personas bez speciālām, tostarp tehniskām, zināšanām par attiecīgo preču veidu.

Saistībā ar minēto Senāts skaidrojis, ka patērētājam nav pienākuma veikt preces padziļinātu pārbaudi. Tas, ka attiecīgais trūkums varēja tikt konstatēts, ja pircējs precī būtu padziļināti pārbaudījis pats vai ar trešās personas (piemēram, autoservisa) palīdzību, un ka pircējam tāda iespēja bija, nenožīmē, ka trūkums nav uzskatāms par slēptu trūkumu, un līdz ar to neatbrīvo pārdevēju no atbildības par preces neatbilstību līguma noteikumiem.

Atbildība par trūkumiem pēc iegādes

Senāta spriedumā ir tikuši vērtēti arī jautājumi, kas saistīti ar pārdevēja atbildību un pierādīšanas pienākumu gadījumā, ja būtiskie preces trūkumi ir atklājušies pēc tās piegādes. Vispirms jānorāda, ka, transponējot direktīvu 1999/44/EK, PTAL 13.pantā ir ticis ietverts atvieglots pierādīšanas pienākuma sliekšnis par labu patērētājam. PTAL (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2022.gada 14.martam) 13.panta 2.daļā bija noteikts, ka pārdevējs ir atbildīgs par jebkuru preces iegādes dienā eksistējošu neatbilstību līguma noteikumiem. Saskaņā ar PTAL 13.panta 3.daļu, ja preces neatbilstība līguma noteikumiem atklājas sešu mēnešu laikā pēc preces iegādes, tad bija uzskatāms, ka tā eksistēja preces iegādes dienā, izņemot gadījumu, kad šāds pieņēmums ir pretrunā ar preces raksturu vai neatbilstības veidu.

Patērētājam nav jāpierāda nedz neatbilstības cēlonis, nedz arī tas, ka tajā vainojams pārdevējs

Savukārt pēc grozījumu veikšanas PTAL 13.panta 3.daļā patērētāju aizsardzības periods ir pagarināts no sešiem mēnešiem uz vienu gadu, aprēķinot to no preces piegādes brīža. Pamatojoties uz Eiropas Savienības Tiesas 2015.gada 4.jūnija sprieduma lietā C-497/13 atziņām saistībā ar direktīvas 1999/44/EK 5.panta 3.punktu, Senāts secināja, lai pretendētu uz PTAL 13.panta 3.daļā noteikto prezumpciju, patērētājam ir jāpierāda, ka pārdotā prece neatbilst attiecīgā līguma noteikumiem (PTAL 14.panta kritērijiem) vai arī nav derīga lietošanai, kāda parasti sagaidāma šāda veida precēm, un ka neatbilstība materiālā veidā atklāta sešu mēnešu laikā no preces piegādes (šobrīd – gada laikā). Tādējādi patērētājam nav jāpierāda nedz neatbilstības cēlonis, nedz arī tas, ka tajā vainojams pārdevējs. Savukārt tieši komersantam (attiecīgās preces pārdevējam) ir jāatspēko likumā ietvertā prezumpcija, iesniedzot pierādījumus, ka konstatētā neatbilstība nepastāvēja preces piegādes brīdī, attiecīgi pierādot, ka šīs neatbilstības cēloņa vai rašanās pamatā ir darbība vai bezdarbība pēc šīs piegādes.

Papildus jānorāda, ka Senāts spriedumā arī atzina, ka apstāklis, ka lietotajam transportlīdzeklim valsts tehniskajā apskatē nebija tikuši konstatēti trūkumi vai bojājumi, nevar atspēkot PTAL 13.panta 3.daļas prezumpciju, ka trūkumi pastāvēja transportlīdzekļa iegādes brīdī. Minētais saistīts ar to, ka valsts tehniskās apskates laikā atbilstoši normatīvajiem aktiem tiek pārbaudīts transportlīdzekļa vispārējais tehniskais stāvoklis, taču netiek veikta transportlīdzekļa tehniskā stāvokļa padziļināta pārbaude. Tādējādi tehniskās apskates laikā nav iespējams konstatēt tādus defektus, kuru konstatēšanai nepieciešama pat pilnīga vai daļēja transportlīdzekļa detaļu nosedzošo elementu demontāža.

Nolietojums vai trūkums?

Apkopojot Senāta spriedumā minēto, secināms, ka galvenais aspekts, kas vērsts uz patērētāju tiesību aizsardzību lietotas preces iegādes gadījumā, ir tas, vai attiecīgā prece pilda un bez drošības apdraudējuma var pildīt savu pamatfunkciju, kuru patērētājs no tās varētu pamatoti sagaidīt, ja vien no noslēgtā līguma neizriet pretējais.

Piemēram, izņēmums no minētā būtu konstatējams tajā gadījumā, ja patērētājs ar preces pārdevēju būtu vienošies, ka pārdotā prece tās trūkumu dēļ esošajā tehniskajā stāvoklī nepilda vai varētu nepildīt tās pamatfunkciju. Tāpat situācija būtu vērtējama citādi, ja pārdevējs pirms preces iegādes būtu informējis pircēju par pārdodamās preces būtiskajiem trūkumiem, kuri prognozējami var liegt pildīt preces pamatfunkciju vai rada bīstamību tās drošai ekspluatācijai.

Senāts spriedumā norādījis, ka parasts, ceļu satiksmes drošību neapdraudošs nolietojums nav atzīstams par lietas trūkumu. Par tādu nolietojumu, kas nav parasts, ir uzskatāms tāds detaļu nolietojums, kas ir ievērojami lielāks nekā tam vajadzētu būt, ņemot vērā transportlīdzekļa vecumu un nobraukumu. Tas attiecīgi katrā konkrētā strīdus situācijā būtu pierādīšanas un pierādījumu vērtēšanas jautājums.

Rezumējot – atbilstoši tiesiskajam regulējumam pārdevējam lietotu preču pārdošanas gadījumā ir jāinformē pircējs par būtiskiem preces trūkumiem. Turklāt paaugstināta bīstamības avota (par kādu ir uzskatāms transportlīdzeklis) pārdošanas gadījumā tam ir ne tikai tiesisks, bet arī morāli ētisks raksturs, lai pārdotā prece tās lietošanas laikā neapdraudētu transportlīdzekļa vadītāja un citu ceļu satiksmes dalībnieku drošību. Turklāt, lai izvairītos no iespējamajiem strīdiem nākotnē, pircēja informētība par preces būtiskajiem trūkumiem ir jāfiksē pierādāmā veidā.